لەبەرەو پیری 8ی مارس دا لایەك لە رابەران وگرنگترین رووداوە مێژووییەكان

kazhalh@yahoo.com

کەژاڵ حەمە رەشید

Feb\21\2005

- **بیرۆكەی رۆژی نێونەتەوەیی ژنان**
- **گرنگترین روداوە مێژوویەكان**
- **رابەران و دامەزرێنەرانی رۆژی نێونەتەوەیی ژنان (كلارا زیتكین، ئەلیكساندرا كۆلینتای)**
- **نەتەوەیەكگرتوەكان و قبولكردنی رۆژی جیهانی ژنان**

بیرۆكەی رۆژی جیهانی ژنان بۆیەكەم جار لە دەورانی سەدەی بوژانەوەدا هاتە ئاراوە كە پیشەسازی بەشێوەیەكی زۆر فـراوان جیهـانی دەبووەوەو هەڵئاوسانی دانیشتوانی سەرزەوی بەرەو سەر دەچوو، هەروەها لەم نێوەشدا ئایدۆلۆژیە رادیكالەكان لـە چـوونە پێـش و گەشـەدا بوون ، هەرئەو دەورانە بزووتنەوەی ژنان بەرفراوانترین و كاریگەرترین چالاكی و نارەزایەتی و مانگرتنی بەخۆوەبینی.

لە 8ی مارسی 1857دا ژنانی كرێكاری كارگەیەكی پارچەچنین و نەسیج كە بە (كرێكارانی پارچە چنین ناسرابوون) لە شاری نیویۆرك لـە وولاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا، نارەزایەتی و مانگرتنیان بەرێخست. ئەوان لەدژی هەلومەرجی نائینسانی كـارو نزمـی كـرێ دەجـەنگان. پۆلیس هێرشی كردە سەر خۆپیشاندانەكەو بلاوەی پێكردن. دوو سال دواتر دیسان لە مانگی مـارس دا هـەر ئـەو ژنانـە یەكـەم نەقابـەی كرێكاری خۆیان پێكهێنا بۆ هەولدان بۆ پارێزگاریكردن لە خۆیان و بەدەست هێنانی مافە سەرەتاییەكانیان لە شوێنی كاردا.

لە 8ی مارسی 1908دا 15,000 ژن لە نیویۆرك رێپێوانیان بەرێخست و داوای كەمكردنەوەی سەعات-كارو كرێی باشترو مافی دەنگـدان و هەرەوها كۆتـایی هێنان بە بە كارپێكردنی منالانیان دەكرد. لەم خۆپیشاندانەدا درووشمـی(نـان و گـوول)یـان بـەرزكردەوە، (نـان) وەك نیشانەی دابینكردنی ئابووری و، (گول) وەك رەمزی ژیانێكی باشتر. لە مانگی مەی دا پارتی سۆسیالیستی ئەمریكا دووایـن یەكشـەممەی مانگی فێبریوەری دیاریكرد بۆ رێزگرتن لە رۆژی جیهانی ژنان. بەدوای بەییاننامەی پارتی سۆسیالیستی ئەمریكا یەكـەمین رۆژی جیهـانی ژنان لە وولاتە یەكگرتوەكان لە 8ی فێبریوەری دا بەرێخرا. ژنان بەردەوام بوون لە درێژەدان بەو یادە لـە هـەموو دوایـن یەكشـەممەكانی مانگی فێبریوەری هەتا سالی 1913.

كۆنفرانسی نێونەتەوەیی (ئەنتەرناسیۆنالی یەكەم) كە لەلایەن رێكخراوە سۆسیالیستسەكانەوە لـە سەرتاسـەری جیهانـدا لـە كۆپنـهاگن پیتەختی دانیمارك لەسالی 1910 رێكخرا. ئەم كۆنفرانسە پێشنیاری رۆژی جیهانی ژنانی كردو بریاردرا بكرێـتە رۆژێـكی نێـونەتەوەیی. پێشنیارەكە لە راستیدا لەلایەن كلارا زیتكینەوە دارێژرابوو وە پێشنیاری كردبوو كـە رۆژی 8ی مـارس بكرێـتە سـیمبۆلی نارەزایەتیەكـەی كرێكارانی پارچە چنین لە وولاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا. پێشنیارەكە لەلایەن گشت ئامادەبوانی كۆنفرانسەكە كە بریتیبوون لـە 100 ژن لە 17 وولاتی جۆراوجۆری جیهانەوە بە هاورایی هەموان قبوول كرا. لەو كاتەدا هیچ رۆژێكی دیاریكراوی تر پێشنیار نەكرابوو بۆ ئەو یادە.

بەیاننامەكەی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیستی كاریگەری جدی هەبوو لەسەر رەووتی بزووتنەوەی ژنان، بەدوایدا سالی

1911 رۆژی جیهانی ژنان بوو بە سوونەت. بۆ یەكەم جار لە وولاتـانی ئوستورالیا، دانیمارك، ئەلمانیا، هەروەها هۆلندا رۆژی 19ی مارس زیاتر لە یەك ملیۆن ژن و پیاو دەست لەناودەست رژانە نێو شەقامەكان. بەشێوەیەكی گشتی لە پێناو بەدەسـت هێـنانی مـافی دەنگـدان و دەستگرتن بەسەر ئۆفیسەكانداو هەروەها داوای مافی كاركردن و كۆتـایی هێـنان بـە جیـاوازیكردنی نـەژادی لـە پرۆسـەی كـاردا دەكـرد. ئەلیكساندرا كۆلینتای شۆرشگێری رووسی كە یارمەتی دەری ئەو نارەزایەتیانە بوو ئەو رۆژانەی وەك (دەریایەك لـە جۆشـو خرۆشـی ژنـان) وەسف دەكرد. دوای كەمتر لە هەفتەیەك لە 25ی مارسدا ئاگركەوتنەوە تراجیدیەكەی نیویـۆرك رووی دا. زیـاتر لـە140 كرێـكار كـە زۆربەیان كچانی گەنجی ئیتالی و جوولەكە بوون كە لە كارگەیەكی بەرگدروو كاریان دەكرد گیانیان لە دەستدا بەهۆی نەبوونی سـەلامەتی كارەوە. ژنانی یەكگرتووی نەقابەی كرێكاران هەروەها نەقابەی ژنانی كرێكارانی نێونەتەوەیی پارچەچنین نارەزایەتیان بەرێخست لەدژی ئەو هەلومەرجە تراجیدیە، لەوانە رێپێوان و خۆپیشاندانی رێورەسمی ناشتنی تەرمەكان كـە قەلـەبالغی زیـاتر لـە 100,000 كەسـی بەشۆێن خۆیدا برد. رووداوی سووتـانی ئەو كرێكارانە كاریگەریەكی زۆر پرماناو گرنگی دان بە یاساكانی كارو دژوارترین هەلومەرجی كـار هەبوو كە دەبوونە هۆی ئەو رووداوانەی لەو چەشنە كە لە داهاتوودا بوونە خواستێكی گرنگی رۆژی نێونەتەوەیی ژنان.

ژنانی رووسیه بەشێك لە چالاكیەكانی ئاشتی لە رۆژانی پێش جەنگی جیهانی یەكەم بەرێخست. یەكەم رۆژی جیهانی ژنانیان لەدووایین یەكشەممەی مانگی فێبریوەری 1913دا رێزلێنا. هەروەها سالانی دواتر لە شوێنانی تری ئەوروپا لە دەوروبەری 8ی مارسدا ژنان دەستیان دەدایە چالاكی بۆ رووبەرووبوونەوەو نارەزایەتی دەربرین لە بەرامبەر جەنگداو هەروەها بۆ نیشاندانی پشتیوانی بۆ ژنانی تری دوونیا. كاتێك 2ملیۆن سەربازی رووسی لە جەنگدا گیانیان لە دەستدا ژنانی رووسیە دیسان دووایین یەكشەممەی فێبریوەری سالی 1917یان هەلبژارد بۆ نارەزایەتی دەربرین و بەدەستهێنانی (نان وئاشتی) سیاسە تمەدارانی ئەوكاتەی رووسیە دژایەتی كاتی ئەنجامدانی مانگرتنەكەیان دەكرد، بەلام ژنان هەربەردەوامبوون. 4رۆژ دواتر تزاری رووسیە ناچاركرا بە ئیستیقالەدان، حكومەتی موەقەتە بەلێنیدا بە ژنان كە مافی دەنگدانیان بەرەسمی بۆ بناسێ.

كلارا زیتكین\ئەلیكساندرا كۆلینتای\رۆزا لۆكسمبۆرگ

لە سالی 1915دا زیتكین خۆپیشاندانێكی لە (بێرن–پایتەختی سویسرا) رێكخست بۆ پێداگرتن لە سەر كۆتایی هێنان بە جەنگی جیهانی یەكەم و ژنان لە هەردوو لایەنی بە شەرهاتوو هاتنە دەر. دامەزرێنەرانی رۆژی جیهانی ژنان، زیتكین و كۆلینتای بەشداریان لە زۆربەی خۆپیشاندانە بەناوبانگەكانی رۆژی جیهانی ژناندا كرد، 8ی مارسی 1917و مانگرتنی (نان و ئاشتی) ، هەرەوها شۆرشی فێبریوەری كە تزار ئیستیقالەی تیادا. لەدەورانی دەسەلاتی سۆڤیەتدا كۆلینتای لەوەزارەتی دەرەوە لە گەل لینین بریاریاندا كە رۆژی 8ی مارس بكەنە پشووی رەسمی.

لە وولاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا رۆژی جیهانی ژنان لە نێو سالەكانی 1920-1910 یاد دەكرایەوە، بەلام دواتر بەرەو كەمبوونەوە رۆیشت، پاشان لە نێو جۆشوخرۆشی چالاكیەكانی ژناندا لە دەیەی شەستەكاندا 1970-1960 زیندووبوەوە بەلام بەبێ جیهەتە سۆسیالیستیەكەی.

لەم سالانەی دواییدا رۆژی جیهانی ژنان دوورنمایەكی جیهانی لە خۆگرت بۆ ژنان لەوولاتانی گەشەسەندووی هاوشێوەدا. لە دیسیمبەری 1977دا كۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەكگرتوەكان پەیوەندی خۆی لە بارەی مافەكانی ژنان و ئاشتی نێونەتەوەیی رۆشنكردەوە، كۆنفرانسی جیهانی ژنانی نەتەوە یەكگرتوەكان یارمەتی دەربوو كە داواكاری مافەكانی ژنان و بەشداری كردن لە پرۆسەكانی سیاسی ئابووریدا بچێتە پێشەوە.

كورتەیەكی مێژوویی سەبارەت بە كلارا زیتكین:

زیتكین، دامەزرێنەری رۆژی جیهانی ژنان(1933-1857) رابەرێكی كۆمۆنستی ئەلمانی بوو، مامۆستایەك بوو كە دواتر پەیوەنی كرد بە پارتی سۆسیال دیموكراتەوە، دواترپێكەوە لەگەل رۆزالۆكسمبۆرگ دا بوونە دووكەسی بەرجەستەی بالی رادیكالی ئەو پارتە. ئەو یەكێك لە دامەزرێنەران و تیئۆرنیستەكانی بزووتنەوەی سۆسیالیستی ژنان بوو، هەروەها لەنێو ئەو پارتەدا بلاوكراوەی ژنانی دیاریكردوو تا سالی 1916 بە بەردەوامی بەرێوەی دەبردوو دەری دەكرد. ئەندامی پارتی سپارتاكۆس بوو، هەروەها لە سالی 1919دا یەكێك لە دامەزرێنەرانی سەرەكی پارتی كۆمۆنیستی ئەلمانیا بوو، هەروەها لە نێوان 1920-1932 ئەندامێكی كۆمۆنستی رایكستاك بوو. لەو دەورانەدا زۆربەی ژیانی لە رووسیە بەسەربرد، هاوشان لەگەل ئەلیكساندرا كۆلینتای بەشداری بەناوبانگترین و كاریگەرترین خۆپیشاندان و مانگرتنەكانی ژنانیان دەكرد. چەندین كتێبی لە بارەی سۆسیالیزم و مافەكانی ژنانەوە نووسی، یادەوەریەكانی لەگەل لینین دا لە سالی 1929دا بۆ چەندین زمانی تر وەردەگێردرێت.

****

تێبینی: بەشی زۆری زانیاریەكانی ئەم بابەتە لە ئەنتەرنێت وەرگیراوە لە سایتەكانی تایبەت بە

Klara Zetkin & International Women's Day